

XXI. évfolyam 4. szám

Közgyűjteményekben ingyenes

2018. október

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

Újpest színházai

Colosseumtól az Újpest Színházig

A szecessziós stílusú épületben 1908 és 1939 között működött színház (Fotó: Képeslap az 1910-es évekből – NLHGY)

A 2018. évi Újpesti Városnapokon új színház nyitása ad jó alkalmat egy kis történeti visszatekintésre.

Vendégtársulatok újpesti kávéházakban való fellépésének már 1860-as évektől kezdődően vannak emlékei. 1863-ban Divits Mór vendéglőjében az akkor híres Szatmáriné is szerepelt. 1892-ben Színpartoló Egy-

let alakult, a sok német társulat ellensúlyozására magyar társulatok szerepeltetését támogatta. A gyakori előadások ötletet adtak Wolfner Lajos gyárosnak; aki 1897-ben Fő utcai (ma Árpád út) egyik telkét bocsátotta rendelkezésre színházépítés céljára. Itt lévő vendéglője mellé a tulajdonos, (Folytatása a 2. oldalon.)

Telefon Hírmondó

Világelsőként Budapesten működött a rádió őse

Idén volt Puskás Tivadar, a nagy magyar műszaki zseni és feltaláló halálának 125. évfordulója, de ünnepeztük a 125 éves budapesti telefonközpontot is. Az első fővárosi létesítmények a Belvárosban voltak, de Puskás Tivadar és Ferenc öccse nem elégedtek meg ennek létrehozásával, továbbléptek. A Magyar utca 6. szám alatt megkezdte működését a „telefon hírmondó”, a rádió őse. Később a VII. kerületbe, az Erzsébet körút 24. szám alá majd a Kerepesi (ma Rákóczi) út 22. számba költözött a teljes nevén Telefon Hírmondó Budapesti Hírszolgáltató Vállalat.

Nemcsak híreket, hanem időjárás jelentést, tőzsdei árfolyamokat (Ez ellen a „börzsiánerek”, felléptek, mert gátolta a spekulációt!), később zenét, sőt színházi előadásokat is közvetítettek. A közleményeket bemondták a mik-

rofonokba, ahonnan indukciós tekercseken jutott az előfizetőkhez az áram, illetve a hang. Kétszáz vonal volt, a

A M. KIR. OPERA, A NÉPSZÍNHÁZ-VIGOPERA
felváltva hallható
A TELEFON-HÍRMONDÓ
összes állomásain.
Megrendelhető Rákóczi út 22.sz.a.
A BEVEZETÉS DIJTALAN = ELŐFIZETÉS EGY ÉVRE 36 HON.

A színházi közvetítések 1918-tól rendszeresek voltak (Fotó: mek.oszk.hu)

„kezelőkisasszonyok” nagy-részüket fejből kapcsolták.

Gyorsan terjedt az új szolgáltatás, még Amerikát is megelőztük, ahol csak 1910-ben létesült ilyen vállalat. (Folytatása a 3. oldalon.)

Lövészárok Pasaréten

Három hónapig volt látogatható

A frontszolgálatot teljesítő Habsburg József Ágost főherceg felesége, Augusztia Mária Lujza hercegnő már a Nagy Háború első hónapjában létrehozta az Augusztia Gyorssegély-alapot a sebesült és rokkant katonák, illetve családtagjaik segélyezésére. Anyagi fedezetül a folyamatosan és ötletesen szervezett gyűjtőakciók szolgáltak.

Az alap ügyvezető igazgatója, Lónyai Sándorné indítványára pedig megvalósították az ország legnagyobb hadi látványosságát is, a Pasaréti lövészárkot. A Júlia utca – Pasaréti út – Ákos (Gábor Áron) utca és a Hideg-

kúti út (Szilágyi Erzsébet fasor) által határolt csaknem tizenhétezer négyszögöles parlagföldet Herczmann Jenő gabonakereskedő ingyen engedte át a kiállítás idejére

az Augusztia Gyorssegély-alapnak, a harcmezőt a budapesti árkászszázad építette Offner Viktor hadnagy vezetésével Belanszky Mór szászados tervei alapján.

A megnyitó napján, 1915. augusztus 10-én délután három és öt órakor is zivatar vonult át Pasarét fölött, félő volt, hogy elmossa az ünnepséget: „A lövészárkok körül elkülönített területen a meghívott közönség várakozott, hölgyek tarka nyári ruhákban, urak fekete öltözet- (Folytatása a 3. oldalon.)

A PASARÉTI LÖVÉSZÁROK

folyó hó 10-én kedden délután
5 óra 30 perckor nyílik meg

ő cs. és kir. fensége Károly Ferenc főherceg trónörökös jelenlétében

Az ünnepélyes megnyitásra szóló belépőjegyek **2 koronaért** a helyszínen válthatók.

A közuti villamos vasút hűvösvölgyi és zugligeti vonalainak kocsijai közvetlenül a lövészárkok mellett állanak meg.

(Fotó: FSZEK Plakáttár)

Újpest színházai

Colosseumtól az Újpest Színházig

• folytatás az első oldalról

Reisig József egy nagyobb csarnokot építtetett, mely a Colosseum nevet kapta. Többek között Molière A fősvény című darabját is bemutatták. A táncmulatságokra is használt épület csak 1920-ban szűnt meg.

1905-ben Lányi Emil az István út – Árpád út sarkán lévő telkét ajánlotta fel mozi- és színházi előadásokra alkalmas, szecessziós stílusú épület létrehozására. Külsőjét sajnos a nem túl tartós rabc burkolattal látták el. 1908. április 18-án Éden Színház néven kezdte meg működését. Néhány év múlva Pápir Sándor színész és színigazgató –

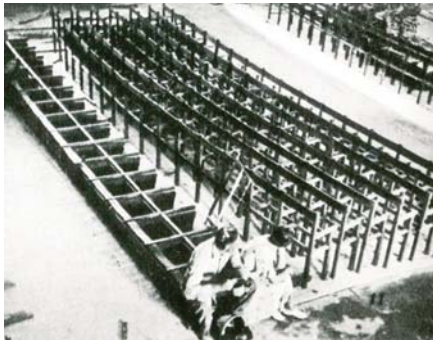
Szepes Mária író nő édesapja – saját költségén nagy átalakítást végeztetett rajta Böhm Henrik építész tervei szerint.

Az intézmény 1911. október 1-jétől Újpesti Népszínház néven fogadta a közönséget. Színpadán többek között Jászai Mari, Márkus Emília, Varsányi Irén, Latabár Árpád, Blaha Lujza játszottak. Az 1920-as évek elején ismételt tatarozás után, Blaha Lujza Színház néven nyitották meg újra. Előadásaikkal a legkülönbözőbb igényeket igyekeztek kielégíteni – opera, operett, népszínmű, dráma, bohózat – a bevétel nem volt elég, az épületet állandóan renoválni kellett.

1929-ben a város megvonta tőle a játszási engedélyt, mert tűzveszélyessé vált. „Fűthetetlen, rozoga sufni” – írta a Palota-Ujpest. Miklóssy Imre igazgató azonban még évekig kihar-

colta az ideiglenes játékjogot. 1939-ben a Közmunkák Tanácsa végleg bezáratta az épületet.

1940-ben gróf Károlyi László a mai szakorvosi rendelő helyén lévő telket ajánlotta fel Semsey Aladár polgármester színházépítő tervei támogatására. Réczey Miklós építész a magyar Art Deco egyik jeles képviselője tervezte a 800 fő befogadó képességű Újpesti Városi

A Nyári Színház széksorai...

Színházat, kivitelezője Sebestyén Mihály vállalkozó lett. Június 15-én meg is nyílt az úgynevezett Nyári Színház. Repertoárjában népszerű előadások, neves művészek követték egymást a színpadon.

Helyi tudósítás szerint már órákkal a kezdés előtt rendszeresen kitették a „minden jegy elkelt” táblát. Kiss Fe-

Budapest Főváros Levéltára az óránként induló levéltári séták mellett sok érdekes fakultatív programmal vett részt a szeptem-

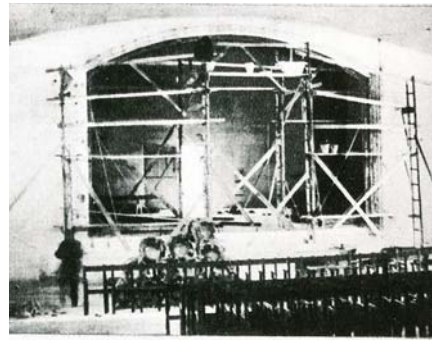
ber 28-án megrendezett Kutatók Éjszakája elnevezésű programban. „A levéltárat egy régi, unalmas épületnek képzelem, tele poros iratokkal, netán levelekkel? Kíváncsi, miből áll az a 35 000 méter iratanyag, amit őrzünk? Érdeklő, mit csinálnak a levél-

Családi Alkotóműhely a Hegyvidéken

Minden hónap harmadik vasárnapján délelőtt 10 órára a zugligeti felújított lóvasúti végállomásra (XII. ker., Zugligeti út 64.) Családi Alkotóműhelybe várják az óvodás és iskolás korú gyermekeket és szüleiket a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény munkatársai, ahol kreatív foglalkozás keretében ismerkedhetnek meg a Hegyvidék izgalmas történetével, híres alakjaival és érdekességeivel. A részvétel ingyenes, de regisztrációhoz kötött. (További részletek, regisztráció: +36-70-429-9448, e-mail: info@hegytortenet.hu)

renc, Tőkés Anna, Rajz János, s kedvelt bonvivánok: Gárdonyi László és Sággy

Ladomerszky Margit, Kocsis Kató, Somló István, Bálint György, Balázs Samu, Polgár Gyula és mások Gogol Revizorját a Katolikus Legényegylet székházában, Katona Bánk bányáját az Istvántelki Főműhelyben adták elő. A Nyári Színházat 1947 tavaszán még megpróbálták rendbe hozni, tartottak benne előadásokat, de a

...és épülő színpada (Fotók: NLHGY)

István fordultak meg itt. A jellemzően fából készült, fűtetlen épületet már négy évvel később renoválni kellett. 1944. szeptember 23-án a gyakori légitámadások közvetlen veszélye miatt végleg bezárt.

1945. január végén ismét megindult Újpesten a színházi élet. József Attila nevét vette fel a társulat. Tagjai:

következő évben végleg lakat került rá, majd lebontották. Színházi előadások 1948-ig a Phöbus Sportpályán felállított nyári színpadon folytak.

Hosszú kihagyás után 1991-től működik színház újra Újpesten. Az Újpest Színház mellett 1993-tól az Újpesti Kamara Színház a Polgár Centrumban tart előadást. Húsznál több saját bemutatót láthatott a közönség, közöttük Petrik József, Bozóky István, Pécsi Ildikó, Harsányi Gábor, Bodrogi Gyula rendezését. A szerzők között Hunyady Sándor, Molnár Ferenc, Karinthy Ferenc, Pozsgai Zsolt, Tabi László, Jean Letraz, Marc Camoletti, Alfonso Paso, Lyle Kessler, Reginald Rose munkái szerepeltek. Az ezredfordulótól a múlt évig Dózsa László szakmai irányításával, a magyar dráma egyik helyszíne volt az Újpest Színház.

Szöllősy Marianne

Kutatók Éjszakája

Budapest Főváros Levéltára az óránként induló levéltári séták mellett sok érdekes fakultatív programmal vett részt a szeptem-

ber 28-án megrendezett Kutatók Éjszakája elnevezésű programban. „A levéltárat egy régi, unalmas épületnek képzelem, tele poros iratokkal, netán levelekkel? Kíváncsi, miből áll az a 35 000 méter iratanyag, amit őrzünk? Érdeklő, mit csinálnak a levél-

tárosok? Szeretne betekintést nyerni a kulisszák mögé? Jöjjön el és ismerje meg

Budapest Főváros Levéltárát! Levéltári séták-

kal, levéltár-pedagógiai foglalkozással, gyereksarokkal várjuk a látogatókat, valamint még megtekinthető – egyénileg vagy kurátori vezetéssel – a Városliget történetét bemutató időszakos kiállításunk – olvashattuk ismertetésükben.

Lövészárok Pasaréten

Három hónapig volt látogatható

● folytatás az első oldalról

ben cilinderrel és katonatisztek, míg a rét másik részén hatalmas tribünön a polgári közönség várakozott, az Augusztalaj javára belépődíj mellett. Roppant tömegek zsongtak a tribünön és a süppedő mezőn, a Hűvösvölgyi-úton pedig ezernyi nép sorakozott [...] lassan gyülekezett az előkelő közönség, egymásután érkeztek meg báró Hazai Samu honvédelmi miniszter, Krobotin hadügyminiszter, Marenzi gyalogsági tábornok, [...] Boda Dezső főkapitány és Nagy Károly detektívfőnök, majd kevéssel utóbb Bárczy István polgármester. A katonai hatóságok fejeivel érkezett Tisza István miniszterelnök [...]

Háromnegyed hat órakor a pasaréti-úton az egymástól

öt lépésnyire sorfalat álló rendőrök a közönség felé fordultak [...] megérkezett a

A tomasovi front lövészárkának másolata Pasaréten
(Fotó: FSZEK Budapesti Gyűjtemény)

trónörökospár Augusztalaj főhercegasszonnyal és kíséretével.” – írta a Pesti Hírlap 1915. augusztus 11-én.

Miután a fogadóbizottság üdvözölte Károly Ferenc

trónörökösét és feleségét, Zita hercegnőt, az előkelőségek leereszkedtek a kevésbé sáros és vízzel telt járatokba.

„Ez a lövészárk teljesen hű mása a tomasovi harc-térnek. Az oroszokkal vívott

építeni lövészárkukat. Ennél fogva a legérdekesebb és a legtökéletesebb lövészárkot mutatják be most Budapesten az ország közönségének” – tudósított az eseményről a Pápai Hírlap.

A megnyitón 2 korona volt a belépődíj, „rendesen” 50 fillér, csütörtöki napokon viszont egy korona, mert esténként bemutatták „a fényszórók gyönyörű munkáját, amint átkutatja az ellenség lövészárkait és megvilágítja az ellenséges hadállásokat [...] és világító bombák gyakorlati alkalmazását, amelynek hatása a legszebb tűzijátékot is túlszárnyalja.”

A bevétel a „Nemzet Háza” (Rokkantak otthona) alapját gyarapította, de mindössze három hónapig maradt látogatható a Pasaréti lövészárk, az állandó esőzések miatt az Augusztalaj november közepén bezárta a kiállítást.

Verrasztó Gábor

Puskás Tivadar

● folytatás az első oldalról

Sajnos Puskás Tivadar már nem láthatta a sikert, még 1893-ban meghalt, valószínűleg öngyilkos lett.

Az előfizetők száma olyannyira megsaporodott, hogy előre közölni kellett egy összeállított műsorprogramot. 1897 augusztusában Telefon címmel pedig megjelent egy „napi élclap”, amelyik az utolsó (negyedik) oldalán mindig közölte a Telefon Hírmondó aznapi mű-

nagy háborúnk alatt a tomasovi mezőn folyt a leghoszszabb ideig tartó álló harc, hős katonáinknak idejük volt a modern technika minden eszközét felhasználva ki-

Telefon Hírmondó

Világelsőként Budapesten működött a rádió őse

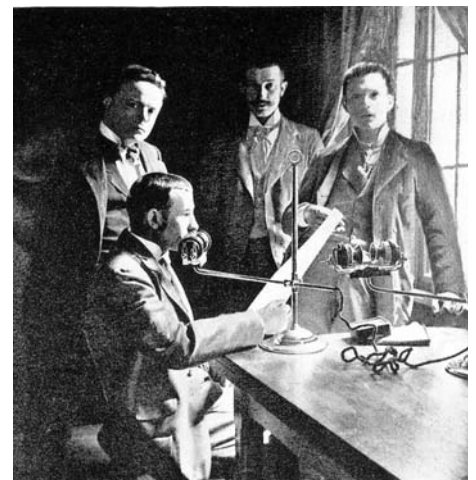
sorát. Előtte felhívta az olvasók nagyra becsült figyelmét arra, hogy a VII. kerületben, a Kerepesi út 22. számú épületben lehet előfizetni a Telefon Hírmondóra, negyedévenként négy és fél koronáért. (Ez akkor egy szakmunkás háromnapos keresete volt!)

Órák szerint közölte a „műsort”, beleértve az éjjel érkezett táviratokat és tárcikkákat. 1897 őszétől nyelvórák is voltak: francia, olasz és angol. (Németül szinte mindenki tudott a monarchiában!) Az újság szerkesztősége is a kerületben, a Telefon Hírmondóhoz közel, a Dohány utca 10. számú ház első emeletén volt. Egy krajcárba került a lap, amely megőrizte

humoros jellegét, fejlécén hirdette: „A nevetés előbb gyógyít, mint a legjobb orvososság!” Ennek megfelelően még a híreket is igyekeztek szellemesen fogalmazni.

Jól szolgálta a lap a telefonhírmondó népszerűsítését, amely a 20-as évektől már együttműködött a rádióval, olyannyira hogy a rádiózás is hivatalosan a Rákóczi út 22. számú ház negyedik emeletéről indult meg. Műsora eléggé rögtönzött volt, néha abból állt, hogy az éppen kéznél levő

Marcal János segédtsízt magyar nótákat énekelt, amire több mint fél évszázaddal később a Szól a rádió... című sláger is emlékeztetett. 1927-ben átköltöztek a Sándor utcába, a közös új cég

Erzsébetvárosi székhelyükön, a Telefon Hírmondóban (Fotó: Wikipedia)

neve Magyar Telefon Hírmondó és Rádió Rt. lett.

Róbert Péter

(Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény)

235 éve annak, hogy 1783 júniusában a Spanyolországból ideszármazott Valero testvérek – Tamás és István – megvásárolták a Leyre András tulajdonában lévő, a mai Király utca, Akácfa utca, Dob utca és Kürt utca által határolt területet, mégpedig két egyenként kétholdas részre osztva, mindegyiket külön az egyes testvérek nevére. Ezt a környéket a korabeli hivatalos leírás így jellemezte: „Terrenum sabulosum, sterile et incultura”, azaz homokos, terméketlen és megműveletlen. Miért volt szükségük erre a tízezer négyszögöltre az akkor még eléggé elhagyatott pesti külvárosban?

Erzsébetváros első gyára

Impozáns külsejű volt a Valero selyemgyár

A Valero család, mielőtt Pestre telepedett volna már Bécsben és Baján is kísérletezett a spanyol földön már régóta virágzó hernyóselyem készítésével. Valószínűleg azért döntöttek Pest mellett, mert a Városerdő – a mai Városliget – és a közterek zöme a selyemhernyónak nagyon kedves eperfákkal volt beültetve.

Első kisebb üzemüket 1776-ban egy terézvárosi üres telken építették fel és hét szövőszékkel kezdték a munkát. Iparkodásuk eredményes volt és hét év múlva megvásárolták az említett területet. Segítségükre volt a minden újítást támogató II. József császárnak a selyemkészítést meghonosító tevékenysége. Rendeletei nyomán még a falvakban is foglalkoztak vele, bár a gazdák kifogásolták, hogy a házba bevitt bábok miatt fel kellett hagyniuk a pipázással.

Erzsébetvárosi új gyárunkban Valeroék a termelést már 23 selyemszövőszékkel,

90 fátolszövőszékkel és 1800 orsóval folytatták. Nem tagadhatjuk, hogy a kor gyári szokásainak megfelelően nagyrészt gyermekeket foglalkoztattak. 1787-ben 190 munkából mindössze 44 volt felnőtt! Minden esetre, ha nem is helyeslehető, de kifizetődő volt a gyermekmunka, mert a vállalkozás szépen fejlődött, a selyem és a fátol mellett bársonyt és különböző szalagokat készítettek, és minden új termék a gyár újabb bővítését igényelte. A század végére a gyár már 3000 orsóval dolgozott, ami háromszáz embernek jelentett kenyeret.

Szép, impozáns volt a gyár külső megjelenése is. P. K. Vasquez ránk maradt metszete szerint inkább kastélyra hasonlított, mint a korabeli dísztelen, funkcionális gyárépületekre. Ennek oka a környék akkor még erősen mezőgazdasági jellegében keresendő. Valószínűleg id. Zitterbarth Mátyás, a kor

kedvelt és foglalkoztatott építész emelte az „U” alakú, egyemeletes épületet, amely hétablakos rizalitjával mint a földesúr lakhelye emelkedett a szántóföldek és a szerény házacskák fölé. Amikor pedig Hild József pavilonokat csatolt hozzá, az már mintegy a reformkor hajnalát jelezte 1824-ben.

Már 1815-ben olyan terjedelmes volt a gyártelep, hogy utcát nyitottak az oldalában, amelyet természetesen Valero utcának neveztek el (ez a mai Kürt utca). Saját termékeik árusítására két üzletet nyitottak Pesten. 1844-től a gyár székháza a mai V. kerületbe került át. A napjainkban is létező műemlék épületét Hild József tervezte 1839–1841 között – kétemeletes, háromhomlokzatos, klasszicista ház.

A tulajdonos Valero Antal tevékeny részt vállalt Kosuth Lajos védegyletének hazafias munkájában, 1848-ban a magyar kormány megbízta a Béctől független jegybank vezetésével. A szabadságharc bukása után meg is szűnt gyárunk.

(róbert)

Címer az iskolán

Két angyal között Magyarország címere

Újpest új szakiskolájában faipari és fémipari szakkal kezdték meg 1927 szeptemberében a tanítást. Napjainkban jogutódja, az Újpesti Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakgimnázium és Szakközépiskola, a Görgy Artúr nevét viselő utca 26. szám alatt működik.

A 2001-től műemléki védettségű épületet a 150 éve született Forck Ernő műépítész (neves templomépítő) a húszas

évek közepén tervezte – a híres szegedi dóm (Fogadalmi templom) végleges tervei is neki köszönhetőek. Ismert műemlékünk, az ócsai román kori templom restaurálása után vállalta fel az újpesti szakiskola tervezését. Átadásakor az iskola homlokzatán, főbejárata felett zománczott koronás magyar címet tartott két angyal.

Sem a koronás magyar címer, sem anygalkák sehol

nem voltak kívánatosak a Rákosi korszakban, nem-hogy egy iskola homlokzatán. Címerét az 1950/51-es tanévben eltávolították. Új nevet kapott az iskola is, 1951-től Landler Jenő Gépipari Technikumként jegyezték. A Kreml falában díszírhelyet kapott Landler nevét már rég nem viseli az iskola, de a koronás címer visszaállítására széles társadalmi összefogásnak köszönhetően csak most valósulhatott meg.

Június 26-án avatták fel az iskola homlokzatán az eredeti tervek alapján újra elkészített címet. Megvalósítását többek között a Budapest és Újpest önkormányzata, újpesti polgárok egyesületei és számos magánszemély önzetlen támogatása tette lehetővé. A jeles eseményről az iskola bejáratának előterében emléktáblát is lepleztek le, feltüntetve a címer elkészítését támogatókat.

Az eredeti tervek alapján újra elkészített címer

Az emléktábla

Wekerle Sándor

A Budapesti História sorozat keretében dr. Kárbin Ákos, a VERITAS Történetkutató Intézet csoportvezető főlevéltárosa Wekerle Sándor kiemelt fővárosi intézkedései címmel tartott előadást 2018. április 4-én.

Előadásának első felében bemutatta a hajdani miniszterelnök életútját, kiemelve Wekerle azon teljesítményét, hogy a dualizmus időszakában három különböző alkalommal (1892–1895; 1906–1910; 1917–1918) is betöltötte a miniszterelnöki pozíciót. Erre a posztra sikerrel pályázhatott, hiszen kinevezését megelőzően – 1892 novemberében – sikeresen felszámolta a magyar államháztartás hiányát és az addigi zilált pénzügyeket megreformálta, ugyanis nevéhez fűződik a stabilitást nyújtó aranyalapú pénzrendszer, a korona bevezetése.

Wekerle Sándor (1848–1921)

170 éve született az első polgári származású miniszterelnökünk

Előadásának második felében kitért arra, hogy melyek voltak azok a kapcsolódási pontok, amelyek mentén a székesfőváros és Wekerle útjai kereszteződtek. Noha Wekerle móri születésű férfiú, a kiegyezés évében megszerzett érettségi bizonyítvány kézhezvételét követően a fővárosba költözött, s innen-től kezdve ezt a várost tekintette otthonának. Egyetemi évei alatt Pesten, élete későbbi részében pedig Budán is élt. Így a Duna két partján elterülő város mindkét feléhez érzékeny szálak kötötték.

Az első komolyabb kihívást a székesfőváros és Wekerle kapcsolatában az 1894. március 20-án elhunyt Kosuth Lajos temetésével kapcsolatos nehézségek jelentették, ám Wekerle ebben a kérdésben is megmutatta talpraesettségét. Az uralkodó és a kormányzat közötti feszültségre való tekintettel a miniszterelnök kihasználta a magyarok Mózesének díszpolgári címét, így a nagy halottat a székesfőváros terhére helyezték örök nyugalomra.

A következő pont szintén Wekerle első miniszterelnöki ciklusához köthető, vagyis az ezeréves Magyarország fennállásához köthető előkészületek lebonyolítása. Ugyan a Millennium megünneplésének gondolata már az 1880-as évek első felében megfogalmazódott, de

emlékében Wekerle az országos kiállítás zsűrijének elnöki pozícióját töltötte be.

Végül szólt Budapesttel kapcsolatos, méreteit tekintve legnagyobb alkotásáról, vagyis a kispesti állami munkástelepről: a Wekerléről. Ebben a nagyszabású vállalkozásban a kormányfőt első sorban az állami tisztviselők életkörülményeinek javítása vezérelte. Így esett a választás az akkor még Budapest közigazgatási határán kívül eső területre, ahol olyan ingatlanok kialakítása volt a cél, amely olcsó áron biztosít kedvező lakhatási körülményeket bérlők számára.

Zárásként megemlékezett a Wekerle Sándor nevét őrző budapesti utcákról, valamint köztéri szobráról. Az V. és a XXIII. kerület egy-egy utcája őrzi nevének emlékét. Valamint a nevét viselő társaskör méltó mementót állított egy mellszobor formájában a hajdani miniszterelnöknek a Wekerlén. Szülővárosa (Mór) halálának 90. évfordulójára egészalakos szobrot készíttetett.

Kárbin Ákos

Wekerle legkedvesebb épülete a Múcsarnok volt (Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény)

a tervezés és a munkálatok megkezdése az első Wekerle-kormányzatnak volt köszönhető. Az előadó a beruházások közül kiemelte Wekerle legkedvesebb épületét, a Múcsarnokot. Előadásában kitért dr. Schmidt Józsefre az építkezések kormánybiztosára, aki Wekerle iskolatársa volt. Habár az első Wekerle-kormányzat 1895 januárjában lemondott, a millenniumi

mint minden elődjének: nemzetirtás, hazaárulás, gyávaság! A halottak nevében, a magyar és orosz nép halottai nevében egyaránt vádoljuk és vonjuk felelőségre Őt és gazdáit, a szovjet kormány felelős vezetőit!”

Végül itt indult meg szervezése a szovjet bevonulás után egy hónappal rendezett, 1956. december 4-i Hősök terén tartott asszonyok tüntetésének, a forradalom utolsó budapesti tömegmegmozdulásának.

Egy reformkori egyesület, a pesti kereskedők védegylete nyugdíj- és betegápoló egyesületét 1846-ban hozták létre, és 1848-ban ők nyitották meg a Péterfy Sándor utcai kórház kis elődjét, a szintén erzsébetvárosi Hársfa utca 2. szám alatt.

közepén funkcionalista stílusban épült új kórházépület (ma Péterfy Kórház-Rendelőintézet Országos Traumatológiai Intézet) napjainkig a betegellátást szolgálja.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején itt látták el a legtöbb sebesült fel-

170 éves a Péterfy

1892-ben a VII. kerületi Bethlen Gábor tér 1-be költöztek, az egyre növekvő betegellátás igényei miatt. Az 1930-as évek

közepén funkcionalista stílusban épült új kórházépület (ma Péterfy Kórház-Rendelőintézet Országos Traumatológiai Intézet) napjainkig a betegellátást szolgálja.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején itt látták el a legtöbb sebesült fel-

kelőt és polgári lakost. Itt volt a szabadságharcosok egyik fontos gyógyszer- és élelmiszerellátó központja, nyomdájában röplapokat és az Élünk című folyóiratot állították elő. A szovjet bevonulás után a kórház alagsorában készült híres röplapjuk is, mely többek közt az alábbiakat tartalmazta: „Az árulók között utolsó a sorban: KÁDÁR JÁNOS! Bűnei ezerszer nagyobbak,

A kapu feletti dombormű
(Fotó: Nagy Béla)

Reif Ferenc cipésmester a Margit körüttől mindössze egy házzal lakott beljebb, a Kapás utca 46. szám alatt. Feleségével a 71,4 négyzetes telken álló földszintes épületben nevelték kilenc gyermekük, de Handler Klára élete derekán, a Nagy Háború első karácsonyán meghalt. Reif Ferenc kis híján megérte a következő világháborút is, örökösei (öt fia) azonban tartozásaik miatt elkótyavetyélték a családi házat.

Erős Imre mérnök, építőmester, mint a Mansard Házépítő és Értékesítő Szövetkezet képviselője és igazgatója lett az új tulajdonos, aki a bontásra ítélt ház helyére Szivessy Tiborral ké-

szíttette el a terveket. Szivessy munkáiban a kor divatjával, a történelmi stílusokból válogató eklektikával szemben mindig igyekezett új formavilágot teremteni.

A Kapás utca esetében az elegáns modernségen kívül ráadásul az építész és dr. Székely Hugó vasbeton tervező leleményességére is szükség volt, hiszen a téglalap alakú, 257 négyzetméteres terület egyharmadát meg kellett hagyniuk udvarnak.

A Magyar Építőművészet 1942. augusztusi száma azt is kiemelte, hogy az épület igen gyorsan elkészült: „A homlokzat hossza 9.80 m. A rendkívül kis telken városrendészeti szempontból, a szomszédos takaratlan tűzfal takarása céljából hatemeletes ház épülhetett, amely a másik oldalon csatlakozik a majdan melléje épülő alacsonyabb bérházhoz. Emeletenként két lakás van [...] A földszinten egy utcai üzlet, egy udvari garszónlakás és az utcára néző házmesterlakás helyezettek el. Az épülethez hozzáfogtak 1941 őszén és beköltöztek 1942. május 1-én.”

Hat emelet 71 négyszögölön

A Víziváros elegáns, modern épülete

Az emeletek bal oldalát a másfélszoba-hallos nagyobb lakás foglalta el, melyhez fürdőszoba, ebédlő, tálaló, konyha, kamra, különálló mellékhelyiség és cselédszoba is tartozott. A szintek jobb felére került a szobahallos garzon, utcai franciaablakkal, fürdőszobával, gardróbbal és udvar felőli erkélyes főzőfülkével. A márványburkolatú előcsarnokból induló lépcsőház és a lift a hátsó traktus közepén, a falsíkból „kilógó”, hatalmas ablakokkal megvilágított toronyban fut végig.

Az épület összes belső burkolatát és tükrözési munkálatait a Fischer Testvérek üvegcsiszoló és tükörgyára, a műkö munkákat Kelemen Károly üzeme végezte, és a homlokzatot sóskúti mészkőlapokkal borították be. A kapu feletti bronz domborművet Jálics Ernő szobrászművész készítette, a Kapás vincellér az utca „cégére”, hiszen nevét a hajdan itt működő „Három Kapás” kocsmáról kapta.

Erős Imre, a bérház egykori tulajdonosa a pártállami időkben is az épületben lakott, a II. kerületi Tanács építési állandó bizottságának elnökeként igyekezett a lakások „igazságos elosztását”, feldarabolását és felújítását a bérlők életkörülményeit figyelembe véve befolyásolni.

Verrasztó

Földszintes házak között a hatemeletes lakóház (Fotó: Magyar Építőművészet, 1942/8.)

A lőrinci Múzeumkertben

Végre egész napra nyitva állt az érdeklődők számára a Tomory Lajos Múzeum felújítás alatt álló új főépülete, a Herrich-Kiss villa egy része

pestszentlőrinci hírességekhez kapcsolódó pörgetős játékokunk, amellyel interaktív módon ismerhették meg a neves lőrinciek életét és ér-

széptemember 8-án, a Bókay-kerti Napokkal párhuzamosan. A villa kertjében fogadtuk a látogatókat, ahol kulturális-művészeti program, játék, kiállítás és frissítő limonádé várta az érdeklődőket. Kicsik és nagyok körében egyaránt népszerűnek bizonyult a

A Tomory Lajos Múzeum kertjében...

deklődési köreit. Hasonlóan közös szórakozást jelentett a családoknak az óriás kirakónk, melyen Prokopp Sándor sportlövő olimpiai bajnok alakja jelent meg. A fotós ponyvák segítségével ki-

próbálhatták, milyen egy század eleji gyermek bőrébe bújni, míg a legkisebbek szappanbuborék fújással, vagy focizással tölthették el az időt. A múzeumi gyűjtemény iránt érdeklődők megtekinthették látványraktárunkat, illetve tovább bővíthették helyi ismereteiket a MALÉV és a polgári repülés történetét, a Kossuth teret és kerületünk híres embereit bemutató ponyvakiállításainkkal - olvashattuk a múzeum ismertetésében.

...és látványraktárában (Fotók: TLM)

TLM

Az újpesti piac kialakulása

Kezdetektől az országos vásárig

Augusztus végén adták át az újpesti piac új épületét. Ezzel egy új korszak kezdődött Budapest egyik legreggebbi és leglátogatottabb piacának történetében. Mi most a reformkorban létrejött település piaci életének kialakulásáról szólnánk röviden.

Újpest területén a telepítés első évtizedében, az 1830-as években még nem jelent meg piac, amíg kicsi volt a telep szükségleteit önellátásból, illetve a házaló kereskedőknek köszönhetően biztosították maguknak a községet alapító családok. A lakosság azonban gyorsan gyarapodott és ennek köszönhetően már az 1840-es évek első felében kialakulhatott a helyi piac, amely-

árut, hanem csomókba, halomokba osztva.

A saját piac kialakulása után a következő lépés a piaci rendszabályok kidolgozása volt. Ezen kívül még egy fontos célkitűzése volt a községi elöljáróságnak: vásártartási jogot is kellett szerezni a településnek. Utóbbi megszerzése ügyében 1863. március 31-én fordult az ekkor már 2570 lakossal rendelkező Újpest Pest-Pilis-Solt vármegyéhez, egyúttal állandó rév felállítását is kérényezte. A beadványt a községet alapító földesúr, gróf Károlyi István is támogatta. A kedvező döntés két év múlva, 1865 májusában született meg a Helytartótanácsnál, mely kimondta, hogy Újpest község heten-

A mai Szent István téri későbbi macskaköves autóparkoló helyén a 19. század végén még szekérről árultak (Archív fotók: NLHGY)

terre, a mai Szent István térre helyezték át. A határozat kimondta, hogy „a heti vásárok nyáron délelőtt 9 óráig, télen 10 óráig az új piactéren tartatnak és minden vidékről kocsival eladásra behozott élelmi cikkek vagy árutárgyak a nagy piacra szállítandók”.

Ezzel összhangban elrendelték még, hogy az újpesti piacra beérkezett szekerek a Lőwy háztól a dr. Hádl házig, tehát a mai Árpád út elején árucikkek lerakása céljából nem állhatnak meg, és megtiltották az iparcikkek árusítását és a vásári sátrak elhelyezését is ezen a területen. Ugyanakkor a piacozás nem tűnt el teljesen korábbi helyéről, mert az élelmiszerek „kicsinybeni” (azaz a gyalog szállítható mennyiség) eladását továbbra is engedélyezték ott. Sőt megengedték minden árusnak, hogy a fent említett nyári, téli piacozás 9, illetve 10 órai végeztével az el nem adott árut a község bármely utcájában házalva is eladassák.

Újpesten ekkor már nem szerdán és szombaton, hanem kedden és pénteken tartották a hetipiact, melyeknél csak a vásárnapi piac volt jelentősebb, miután

a munkás lakosság leginkább ekkor tudta heti élelmiszereit és egyéb szükségleteit beszerezni. Az újpesti piacot ezidőtájt már Palota, Fót, Dunakeszi, Veresegyház, Csomád és Kisújfalu, valamint más szomszéd községek áruival látták el. A vásárlók pedig már nemcsak a helyi lakosságból kerültek ki, hanem a környező falvakból éppúgy, mint a Pestről lóvasúton érkezőkből. 1873-ra tehát már volt két piaca is Újpesten napi és heti vásárokkal, de országos vásár tartására még nem kapott jogot. Ennek megszerzése sem tartott már sokáig, mert 1874 augusztusában a földművelésügyi, ipari és kereskedelmi minisztérium évi négy alkalomra, február, május, július és október 15-ike után eső vasárnapokra megadta az engedélyt „baromvásárral összekötött” országos vásárok tartására. Az elsőt 1874 októberében tartották meg.

Debreczeni-Droppán Béla

A Szent István téri piactér 1908–1910 körüli képeslapon

nek gyors fejlődését a település kedvező földrajzi elhelyezkedése is nagyban elősegítette. A piac helye pedig ott fejlődhetett ki, ahol a házak tömörebben követték egymást, a mai Árpád út és a Váci út sarkától Rákospalota felé vivő forgalmas országúton. Ez még egy olyan piac volt, ahol a kofák többsége a földön árult leterített gyékényen, ponyván vagy csak a pusztá földre helyezett kosárból, ládából, zsákból kínálta a portékáját, gyakran nem is kimerve az

ként kétszer, ti. szerdán és szombaton vásárokat tarthat. Ezzel a község piaci helypénzszedési jogot kapott, mely aztán komoly bevételi forrást jelentett.

Az újpesti piacozás történetében egy új fejezet kezdődött 1873-ban, amikor is az előző évben megindult lóvasút közlekedésének biztosítása miatt a napi piacokat a Fő útról az 1870-ben Károlyi István által a Sándor és Károlyi utcák között elterülő területen hetivásárok tartására már kijelölt új piac-

Augusztus végén adták át az újpesti piac új épületét

Emlékmű a Széna téren

A Mammuth bevasárlóközpont előtt álló '56-os emlékmű Árvai Ferenc szobrászművész tervei alapján készült, és 2001. október 23-án az Emlékhely '56-os Alapítvány, a II. kerületi Önkormányzat és a Politikai Foglyok Országos Szövetsége avatta fel. A Széna téri forradalmárok '56-os szerepe közismert, itteni utolsó harcuk november 4-én zárult le, amikor mintegy 1400-an próbálták feltartóztatni a Budát elfoglaló szovjet tankoszlopot.

Az emlékmű állítását a bevasárlóközpont által teremtett új térszerkezet indokolta – a fényes króm-acél emlékmű eredeti kompozíciója mögé egy 7 méter magas, 4 méter szé-

les fekete márványoszlopot terveztek, 1956-os évszámmal. A bevasárlóközponttal történt egyeztetés után ezt kisebbre vették, így került az 1956-ra emlékeztető szám a zászlóból kivágott címer helyére. Érdekességként említhető, hogy ez volt az első komolyabb '56-os fővárosi emlékmű, mely a forradalmunk emléke előtt tisztelgett. Kevésbé elfogadott lett – azaz óriási felháborodást keltett – a Városligetben 2006-ban épített „'56-os” emlékmű, az 1956-ban ledöntött monu-

mentális Sztálin-szobor, majd utána moszkvai mintára a kommunista vezetők számára készült dísztribün helyén. Utóbbi 2006 vasoszlopból álló elfeledett rozsdásodó szemétfogó napjainkban, és talán már a tervet elfogadó zsűri sem értette „üzenetét”.

Minden év október 23-án viszont a Széna téren tartja '56-ról központi megemlékezését a II. kerületi Önkormányzat. A Politikai Foglyok Országos Szövetsége által 1989-ben állított kopjafák, a „Széna tériek” 1991-ben elhelyezett, 1956 felirattal rusztikus, másfél méteres

Széna-téri '56-os Emlékmű
Szobrászművész: Árvai Ferenc
Egyéb: Dabócs Gábor

2001-ben készítette el szoborkompozícióját Árvai Ferenc szobrász (Fotó: bakácsad.hu) köve, a 2001-ben állított '56-os króm-acél emlékmű és a 2006-ban leleplezett, az Ausztráliai Független Magyar Szabadságharcos Szövetség '56-os emléktáblája közösen teremt meg itt emlékeztetünk kereteit.

A városligeti 1956-os emlékmű (Fotó: owl.hu)

A Széna téri 1956-os emlékmű

2018. szeptember 14-én az Országház Vadásztermében tartották meg a Kulturális Örökség Napjai rendezvénysorozat országos megnyitóját. Újpest hagyományosan több programmal is kapcsolódott az eseményhez szeptember 15–16-án. A Könyves Kálmán Gimnázium, a Városháza épületvezetéssel, a Rácz Gyöngyi Községi Központ és a Lepkémúzeum tárlatvezetéssel valamint kapcsolódó programokkal várta az érdeklődőket. Idén is népszerűnek bizonyult az Újpesti Templomtörténelmi séta, mely

„Ne menj el mellette!”

Ifjú örökségvédők Újpesten

a Belsővárosi Református Templom, az Egek Királynéja Plébániatemplom és a zsinagóga megtekintését tette lehetővé.

A Kulturális Örökség Napok országos megnyitójához

kapcsolódóan került sor a Kulturális Örökség Európai Éve alkalmából, a Miniszterelnökség Társadalmi és Örökségvédelmi Ügyekért Felelős Helyettes Államtitkársága által általános és kö-

zépiskolás diákok számára „Ne menj el mellette!” címmel közzétett pályázat ünnepélyes eredményhirdetésére. A pályázat témája a helyi épített örökség tárgykörében végzett történelmi kutatás volt. Újpestről a Bajza József Általános Iskola ötfős csapata a Víztorony történetének feldolgozásával harmadik helyezést ért el. A gyerekek történelmi munkák, interjúk és hasznosítási javaslatok formájában fogalmazták meg elképzeléseiket védett műemlékünk megőrzésével kapcsolatban. A díjat Tuzson Bence államtitkár adta át Buzás Péter, Enyedi Botond, Rákosfalvi Kristóf, Somogyi Bence, Soós Viktória Vivien 8/A osztályos tanulóknak és Salzer Gabriella felkészítő tanárnak. Gratulálunk az értékes munkához!

Az újpesti Városháza dísztermében a bejárás után jölesik a pihenés (Fotó: Krizsán Sándor)

Múlt és a jelen találkozási pontja

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár

Egy 1872-ben épült, tipikus kis pesti bérházban létesült különleges kiállítóhely és egyben kulturális találkóhely ez. Erzsébetváros Önkormányzata a főváros támogatásával újította fel szinte romjaiból az épületet, a Király utcát a Klauzál térrel összekötő rövid kis Csányi utcában. A felújított épület földszintjén változatos kulturális programok, előadások, koncertek, időszaki kiállítások várják a mai zsidó kultúra iránt érdeklődőket, míg az első emelet egy különleges

helytörténeti kiállításnak ad helyet. De miért az Erzsébetvárosban? Mert a polgári Budapest kialakulásához, az ipar, a kereskedelem, a kultúra, a tudomány fejlődéséhez jelentős mértékben hozzájáruló zsidóság itt telepedhetett meg először Pesten a 18. században. Nagyjából a mai Madách-házak helyén, az Orczy-házban béreltek lakást, és ennek az épületnek a földszintjén, illetve pincéiben nyitották meg üzleteiket, rendezték be iskoláikat és zsinagógáikat az elsők.

Belső udvarát üvegtetővel fedték be
(Fotók: Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár)

Az idő előrehaladtával, a céhrendszer felbomlásával, a zsidó emancipáció eredményeként tovább költöztek, például a közeli Király utca lassan a zsidó kereskedelem főutcája lett, és a környékre egyre több zsidó költözött. Az nem helytálló, hogy Erzsébetvárost döntő többségében zsidók lakták volna, de sokan éltek itt, és a vallási és szociális intézmények, zsinagógák, iskolák döntő többsége is ebben a kerületben épült fel.

nappaliba és az akkor még ritkaságnak számító gyermekszobába. Egy fotográfus műterme az egyik legelterjedtebb zsidó szakmának állít emléket a 20-as, 30-as évekből. De beleshetünk egy kétyerekes munkás – nyomdász – szoba-konyhás életébe, vagy egy varrónő műhelyébe a vészterhes '40-es évekből. A rabbi dolgozószobája pedig Budapest egykori neológ és ortodox rabbijainak állít emléket.

Csányi5 – a zsidópont: Az állandó kiállításon, rekonstruált terekben, bepillantunk egy 20. század eleji középpolgár kereskedő, vagy talán banktisztviselő lakásába, kóser konyháján át a

Kérjük, tájékozódjon programjainkról és az állandó kiállítás (VII. ker., Csányi u. 5.) nyitva tartásáról a www.erszitt.hu oldalon, valamint a Facebook-on a Csányi5 oldalon!

Lefkovics Zsófi

20. század eleji fővárosi középpolgári lakás rekonstruált terei az állandó kiállításon

Történetek kávézója

Városnéző sétákat is szerveznek

Érdekes és már bizonyított életrevaló kezdeményezésként nyílt meg 2015 októberében a Történetek kávézója a Dohány utca 22–24-ben (bejárata a Síp utca felől). Erzsébetváros önkormányzatának támogatásával a létesítményt a Bischitz Johanna Integrált Humán Szolgáltató Központ működteti. Főként az idősebb korosztályra számítva a becsületkasszás közösségi térben hétfő délutánként Erzsébetváros történeti múltját ismertető beszélgetésekre is várják az érdeklődőket. Programjaikkal nem maradnak a falak

között. Szeptember 14-én délelőtt például ingyenes, de regisztrációhoz kötött városnéző sétát szerveztek Festett tűzfalak Erzsébetvárosban címmel (Történetek kávézója, tel.: 283-4891, e-mail: projektszoport@bjhuman.hu).

Az erzsébetvárosi tűzfalak festés előtti és utáni állapotát a B1 blog kulturális rovatában (<https://szubkult.blog.hu>) mutatták be, az alábbi kísérelő szöveggel: „...Szinte hihetetlen, mennyivel jobb hangulatot ad egy-egy tájkép a belvárosi játszótérnek vagy iskoláknak. Illetve mennyivel barátságosabb

Király u. 11.

Akácfa u. 41.

Dohány u. 42.

Wesselényi u. 30.

hatást kelt, ha zöldségesekkel, fákkal, lovaskocsikkal és más utcárszletekkel egészítik ki a tűzfalakat. Nézzétek meg a következő képpáro-

kon, milyenek voltak és milyenek lettek a ma már műalkotásnak is beillő tűzfalak...” Tőlük vettük át az itt közölt fotókat is!

Országos Honismereti Akadémia

Egy városban, ahol a víz az úr

A Honismereti Szövetség és a Győr-Moson-Sopron megyei Szülőföldünk Honismereti Egyesület Győrben, július 1–6. között rendezte meg a XLVI. Országos Honismereti Akadémiát, melynek

zösen, de azonos felépítéssel szervezi ezt a konferenciáját a Honismereti Szövetség, melyet már több éve a Honismeret folyóirat támogatása céljából jótékonyági esttel kezdenek.

ismereti Szövetség kitüntetései – a Budapesti Honismereti Társaság ajánlására Honismereti Munkáért emlékermel *Bihari József*, Honismereti Munkáért Emléklappal *Fericsán Kálmán*, *Maczó Balázs*, *Millisits Máté* kapott elismerést munkájáért. E konferencián a Nemzeti Együttműködési Alap támogatásával a Budapesti Honismereti Társaság 20 fővel képvisel

A XLVI. Országos Honismereti Akadémia fővárosi kitüntetettjei – *Fericsán Kálmán*, *Bihari József*, *Millisits Máté*

A konferencia megnyitóján a győri egyetemen
(Fotók: Szöllősy Marianne)

témaköre a víz és az ember kapcsolata, fővédnöke dr. *Áder János*, Magyarország köztársasági elnöke volt.

Minden évben más témakörrel és más megyével kö-

Konferenciájuk ünnepélyes megnyitójának és előadásainak a győri Széchenyi István Egyetem modern épülettömbje adott helyet. Itt kerültek átadásra a Hon-

„A Campus nagy előadótermében 20 előadás hangzik el, pl.: a Duna kétparti településeiről, hajó vontatókról, a gyógyforrásokról, borvizekről, a vízgazdálkodással kapcsolatos pecsétekről. A „vizes” népdalokat együtt énekeljük az előadóval, mert dr. *Lanczendorfer Zsuzsanna* egyetemi docens hangja szívünkbe lopja magát. A megnyitón *Áder János* köztársasági elnök a víz jelenéről, múltjáról és jövőjéről beszél – és lelkesen tapsolunk a remek előadónak, aki ennek a tájnak szü-

lötte. *Andrásfalvy Bertalan* beteg lett, de elküldte gondolatait. A győri vendéglátók a város felfedezésének élményét hétfő délutánra szervezték...” – olvashattuk a konferenciáról a *Komárom-Esztergom* megyéből érkezett *Óvári Zsuzsanna* visszaemlékezésében.

Nem csupán szakmai előadások, de a már említett győri városnézés, az utolsó előtti napon választható egy napos megyei, vagy pozsonyi/dévényi szakmai tanulmányút és estéknként kulturális programok is színesítették az ötnapos konferenciát.

Budapesti Históriák

A Budapesti Honismereti Társaság és Budapest Főváros Levéltára Budapesti Históriák című előadóest-sorozatát minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 3.

– *Víz és élet, víz és lélek – A környezet hatása az emberi életre Rákosmentén*

Előadó: *Ádám Ferenc* gyűjteményvezető, muzeológus

– *Feketeházy János* hídtervező mérnök és Budapest

Előadó: *Domonkos Csaba* muzeológus

November 7.

– *A „magyar Times”. A Hon című napilap története*

Előadók: *Nagy Ágnes*, *Nagy Réka* muzeológusok

– *Az Üllői út a Kálvin tértől a Határ útig*

Előadó: *Gönczi Ambrus* gyűjteményvezető, történész

December 5.

– *170 éve született Eötvös Lóránd a tudós, a fotográfus természetkedvelő*

Előadó: *Szabó Zoltán* geofizikus

– *Egy budapesti órás mester közel fél évszázada*

Előadó: *Jobaházi András* órás mester

Miért nézzem meg a

www.bpht.hu-t?

Mert a Budapesti Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrövidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát és repertóriumait;
- a Budapesti Históriák 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Honunkban otthontalanok

1951-es budapesti kitelepítésekről

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára és a Kronosz Kiadó közös tanulmánykötetként vehetjük kézbe Gyarmati György és Palasik Mária szerkesztésében a Honunkban otthontalanok – Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből című, több mint 400 oldalas könyvet.

Régi adósságot törlesztettek ezzel, talán nem is véletlen, hogy a fővárosi tömeges kitelepítések dokumentumainak feldolgozása csak 2012-ben kezdődött el igazán, majd 2016 májusában tudtak e tanulmánykötettel azonos néven konferenciát szervezni – az itt elhangzott előadások szerkesztett anyagait adták most közre.

A kitelepítés elrendeléséről Rákosi, Gerő, Péter Gábor, valamint az akkori belügyminiszter, Házi Árpád döntött, és az ÁVH segítségével a rendőrség valósította meg. A kitelepítések ügye moszkvai „ajánlás” után került napirendre, megvalósítását a diktatúra kiszolgálóinak a megfelelő fővárosi lakhatás

megteremtése is időszerűvé tette: „...A kitelepítettek lakásait 30 százalékban honvédtisztek, 40 százalékban ipari munkások, 30 százalékban pártfunkcionáriusok, minisztériumi és egyéb állami vonalon dolgozók kapják.” A kedvezményezett listája később ÁVH-sokkal, művészekkel, írókkal bővült.

1951. május 21-e és július 18-a között több mint 12 000 embert deportáltak a fővárosból – többségüket Békés, Hajdú, Szolnok és Heves megyébe. Kik voltak ők? Az előző demokratikus rendszer fővárosban élő politikai, gazdasági, katonai és kulturális vezetése, közép-osztálybeli „osztályidegek”, valamint családtagjaik.

„Kevesen bár, de még élnek közöttünk olyanok, akiknek az 1951. évi budapesti tömeges kitelepítés nem – nemcsak – történelem, hanem saját életük egy – keserves – epizódja is lett. A főváros elhagyására kényszerített emberek családi – közös háztartás okán többgenerációs nagycsaládi –

A Magdolnavorosi (ma Angyalföldi) pályaudvarról indították Kelet-Magyarország felé a fővárosi kitelepítetteket

számkivetésre ítéltettek, a két hónapos csecsemőtől a kilencedik X-et taposó matuzsálemig, özvegyig. Az itt olvasható írások többsége nem a politikai indíttatású tisztogatást, illetve annak végrehajtását idézi fel, hanem csoportos és egyéni sorsmetszeteket elevenít meg – átélés-, illetve társadalomtörténeti közelítésben. S közben fokozatosan bontakozik ki egy „másik história”: történet arról, hogy a korban dívó terroruralmi arroganciával szemben hogyan tudott védekezni a tár-

sadalom” – olvashatjuk a kötet ismertetésében.

Szerkesztői bevezető és 17 tanulmány nyújthat számunkra átfogó ismeretet a kitelepítésről. Három főbb csoportra tagolva felülnézeti (politikátörténeti) közelítésekkel, csoportszempontú áttekintésekkel, és egyéni (családi) sorsmetszeteket feltáró tanulmányokkal találkozhatunk. Kötetünket a végén forrásgyűjtemény, rövidítések jegyzéke és névmutató teszi teljessé, a későbbi kutatások szempontjából is értékessé.

gábrriel

Budán a reformáció lutheri tanai már az 1526-os mohácsi katasztrófa előtti években megjelentek. A török hódoltság idején alakultak meg az első kálvini tanokat valló egyházközségek a mai Budapest területén is, amelyek közül három napjainkig fennáll. Az első Óbu-

Millisits Máté: Protestáns Budapest – 1

A magyar főváros református és evangélikus egyházközségei dióhéjban

dán 1566-ban, a második Rákospalotán, a harmadik Rákoscabán jött létre.

Budán a protestánsok ezen időben az istentiszteleteket a középkori Mária Magdolna templomban tartották, a 16. század végéig közösen használva a szakrális teret a katolikusokkal.

Pesten 1563-ban alakult meg a helvét reformáció hitelveit valló gyülekezet, amely 50–100 főnyi tagot számlált. A pesti református templomot nem lehet bizto-

san helyszínhez kötni. Pesten és Budán a török hódoltság alatti hitélet a török csapatoknak 1686-ban Budáról való kiűzése után teljesen megszűnt.

I. Lipót a Pest és Buda városok számára kiadott 1703. évi kiváltságlevelében úgy rendelkezett, hogy falaik között csak katolikusok kaphatnak polgárjogot. Ez a rendelkezés a II. József által 1781-ben kibocsátott türelmi rendeletig volt érvényben. Ezután mind reformá-

tus, mind az evangélikus egyháznak az elmúlt évszázadokban fokozatosan egyre több egyházközsége alakult ki. Napjainkban Budapesten e két felekezetnek közel száz egyházközsége működik.

A Budapesti Városvédő Egyesület által kiadni tervezett, az NKA által támogatott, 2019. I. félévében megjelenő könyv a történelmi bevezetőt követően a címben érintett összes egyházközség történetét bemutatja.

(x)

Óbudai Múzeum

Vezető: Népešsy Noémi,
tel./fax: 250-1020
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K-V: 10-18 óra.

**Neogrády László
Helytörténeti Gyűjtemény**

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K-P: 10-18, Szo: 10-14 óra.

**Ferencvárosi Helytörténeti
Gyűjtemény**

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K-P: 12-18, Szo: 10-14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos,
tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
nyitva: H, K, Sz, P: 10-14, Cs: 14-18 óra.

**Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti
Gyűjtemény**

Vezető: Beleznay Andor,
tel.: 208-6635,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K, Cs, Szo: 14-18 óra.

**Etele XI. kerületi Helytörténeti
Gyűjtemény**

Vezető: Farkas Zsolt,
tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,
cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45-47.,
nyitva: H-P: 10-19 óra.

Hegvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Szakmai felelős: Földváry Gergely,
tel.: 06-30-259-1276,
cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64.,
nyitva: Sze-V: 10-18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs:
Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K-Cs: 11-17, P: 9-16 óra.

**Samodai József Zuglói Helytörténeti
Műhely** (szakmai besorolás nélkül)

Helytörténeti munkatárs: Bese Judit
tel.: 220-6777; 06-70-408-9333
cím: 1146 Bp., Hermina u. 3.
nyitva: időegyeztetés alapján

**Rákospalota, Pestújhely és Újpalota
Helytörténeti Gyűjteménye**

Szakmai felelős: Nagy Anita Ágnes,
tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K-P: 10-18, Szo: 10-14 óra

**Kertvárosi Helytörténeti
és Emlékezet Központ**

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Villányi Péter,
tel: 06-20-417-1956,
cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157.,
nyitva: H-Cs: 9-16, P: 9-14 óra.

**Erdős Renée Ház Muzeális
Gyűjtemény és Kiállítóterem**

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,

cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K-V: 14-18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
nyitva: K-P: 14-18 óra,
páros heteken Szo: 10-14 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilau Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885
cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116-118.
nyitva: K-P: 14-18,
Szo: 10-14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-Szo: 10-18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián,
tel.: 278-2747
cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze: 8-14.30, P: 14-18,
Szo: 9-13 óra.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Látogatás előzetes bejelentkezéssel:
Appel Péter – 06-20-447-8333)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona,
tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105.,
nyitva: Sze-P: 14-18 óra.

Emlékkötet

Újpest múltjának tragikus fejezete

A közelmúltban került el a Neogrády László Helytörténeti Gyűjteménybe az újpesti városházán 2014-ben rendezett konferencia tanulmánykötete, Emlékezés a holokauszt 70. évfordulójára címmel.

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, a Barankovics Izraelita Műhely és az Újpesti Városvédő Egyesület „Nemzetegység, pozitív gondolatok a zsidó-keresztény együttélésben, a holokauszt üzenete Újpesten” című közös tanácskozásának fókuszában Újpest 1835 és 1945 közötti időszakának zsidó lakossága állt, amely jelentős szerepet vállalt a községből rendezett tanácsú várossá gyarapodó település felvirágoztatásában.

A könyv előszavát dr. Antalóczy Péter, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja jegyzi, aki az emlékülés nyitó előadásában kiemelte,

hogy „Újpestet akkoriban új Manchesterként emlegették. Ezt a fejlődést megakasztotta egy szörnyű tragédia: 1944-ben, éppen június 12-étől (a konferencia megrendezésének napjától) a városból tizenhétézer embert hurcoltak el. ...Emlékeznünk kell, felelősségünk van abban, hogy ez soha ne ismétlődhessen meg, és köszönettel tartozunk azoknak is, akik mentették embertársaikat.”

A konferenciakötetbe az előadók közül Szöllősy Marianne, a Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény

vezetője a település első izraelita származású iparos családjairól írt tanulmányt, Iványi János, az Újpesti Helytörténeti Alapítvány elnöke az újpesti mártíremlék-mű történetét és helyreállítását mutatja be, Kadlecovits Géza helytörténet-kutató a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság, az ún. DE-GOP újpesti vonatkozású jegyzőkönyveit elemzi, Szerdócz J. Ervin, az Újpest-Rákospalota Templomkörzet rabbija a felekezeti élet jelentőségét mutatja be a vá-

ros múltjában. Prof. dr. Zsengeller József, a Károli Egyetem Hittudományi Karának dékánja levéltári kutatások nyomán publikálta az újpesti reformátusok és az izraeliták kapcsolatát, majd Weisz Péter, a Barankovics Műhely elnöke Magyarország 1944-ben elszenvedett humán veszteségeire világít rá. Végül két újpesti holokauszt túlélővel, Rappaport Zoltánnal és Ácsné dr. Róna Ágnessel készült interjút is tartalmaz.

Rojkó A.

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény szeptember 29-én nyíló kiállításával (Belső-Ferencváros szubjektív története az évtizedek óta itt lakók képeivel és történeteivel) csatlakozott a Ráday Korzó kétnapos rendezvénysorozathoz – házigazda Gönczi Ambrus helytörténész, moderátor Sarkadi Péter helyi lakos. Augusztusban kérték a régóta itt la-

kókat, hogy néhány régi fotójukat (melyekhez családi élményeiken kívül építészeti/kultúr-történeti emlékek is fűződnek) adják kölcsön. Ezeket mutatták be a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben, ahol a képtulajdonosok történeteit is meghallgathatták az érdeklődők. Másnap, 30-án Belső-Ferencváros épített öröksége megtekintésére városi sétát szerveztek.

Ráday Korzó

A legeredményesebb magyar atléta

Zsivótczky Gyula (1937–2007)

Újpest soha nem látott mértékű támogatást kapott a helyi sport fejlesztésére, és látom az éjjel-nappal dolgozókat a területen, akik nem melleleg, hanem teljesen tudatosan a következő generációért és mindenki egészségéért dolgoznak. Amint felfogtam a hírt egyfolytában az jár az eszemben, hogy kiről nevezünk el ezt a hatalmas építészeti komplexumot. Ami a kérdést illeti az atlétikai pályák, a termék és más ide tartozó intézmények és egyéb helyiségek elnevezését eldönti, az annyi, hogy senki más csak Zsivótczky Gyula jöhet szóba. A többi sportágról lehet sokat vitatkozni, mert ott is vannak nagy egyéniségek, versenyzők, győztesek és edzők. Koncentráljunk azonban Zsivótczky Gyulára!

Eszembe jut egy majdnem ötven évvel ezelőtti történet. Mátraházáról indult a séta. A mellettem haladó fiatalasszony csípős hidegnek érezte a levegőt. Átmentünk Galyatetőre, csak úgy, mert mozogni kell. Sétáltunk a levegőn. Mire odaértünk már

felmelegedett egy kicsit a lég. A hó akkora volt, hogy a kijelölt útvonalon felállított padok hátsó támlája éppen csak kilátszódott alóla. Mint ha itt a szálloda mögötti területen jobban süvítene a szél. Egy frászt! Zsivótczky Gyula kalapácsot vet! Ennek van ilyen hangja és máris becsapódik a szer a talajba. Gyula kicsit mérgelődött, aztán intett, hogy siesünk, mert be van melegedve és érzi a mozgást. Ezt mondta a bemutatkozás után. Nyilvánvalóan készült!

A dobások között voltak olyanok, amelyek a 70, 71, 72 méteres kimért íven kívül értek földet. Az egyik 72 méter fölötti volt! Ez 1970 februárjában történt. A csendes mosolygós ember azt mondta, hogy figyeljem, és szóljak, ha van ötletem, mert az jót tesz neki. Akkor jobban igyekeznek...

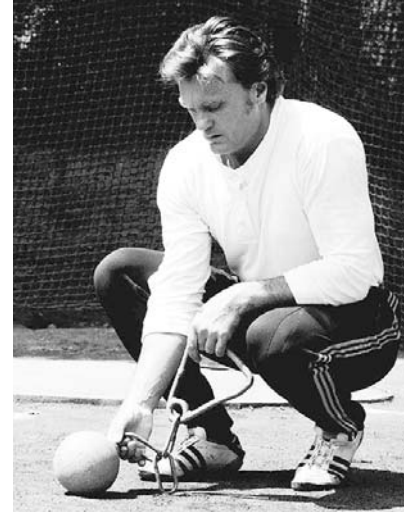
Ilyen igyekvő atléta, kalapácsvető, testnevelő tanár volt egész életében, amit legjobban az eredményessége mutat: 1958 és 1973 között az Újpesti Dózsa versenyzőjeként az országos

bajnokságokon 13-szor győzött, 1958-tól 1970-ig megszakítás nélkül. Ő volt az első 70 méter feletti kalapácsvető. Három Európa bajnokságon bronzot, aranyat és ezüstöt is nyert. Négy olimpián indult kalapácsvetésben – kétszer ezüstöt, egyszer aranyat, utoljára 5. helyezést nyert. Az Universiade versenyekről három aranyat hozott haza. Két világsúcs fűződik nevéhez: 1965-ben 73,74 méter, 1968-ban 73,76 méter.

1968-ban az év atlétája, 1995-ben a Halhatatlanok Klubja tagja és a MOB olimpiai aranygyűrűjével tüntették ki. 1998-ban MOB érdeméremmel adományozták neki, 1999-ben az évszázad atlétájának választották.

2000-ben Magyar Örökség díjat kapott, 2004-ben a Nemzet Sportolója lett.

A szovjet Klim nagy ellenfele volt. Állandóan készült

Zsivótczky Gyula kalapácsvető olimpiai bajnok (Fotó: felegyhazikozlony.hu)

ellene. Az egyik alkalommal, amikor az olimpián második lett, csak mérges arcot vágott.

Sokan kérdezték, miért? Nem Klimre haragszom, hanem magamra – válaszolta.

A majd róla elnevezett felújított és bővített atlétikai stadion várja az újpesti fiatalokat, akik már most példaképüknek tekinthetik.

Fericsán Kálmán

Ferencvárosi Helytörténeti Egyesület

A Ferencvárosi Helytörténeti Egyesület és a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény június 23-án tartotta meg közösen szervezett Helytörténeti napját, csatlakozva a Múzeumok éjszakája programsorozathoz. Három különböző útvonalon helytörténeti sétákat szerveztek (Irodalmi séta, Belső-Ferencváros épített öröksége, József Attila nyomában), majd ezek résztvevői a sétákat követően a helytörténeti gyűjteményben filmvetítésen vehettek részt, vagy a séták témaköréhez kapcsolódó rövid helytörténeti vetélkedőre nevezhettek be.

vészek életvitelének a bemutatása. Írásával egy építészeti és művészeti utazáson vehettem részt könyvének olvasása közben.

Bepillantottam Hubay Jenő hegedűművész és Babis Mihály otthonába. Vendég lehettem az 1950-es években híressé vált előadóművész házaspár, Záray Márta és Vámosi János téli-

kert-hálósobájában, és sorolhatnám még az olvasás közben szerzett élményeimet.

Köszönöm Verrasztó Gábornak ezt a csodás kultúrtörténeti tárlatvezetést. Önöknek pedig, kedves olvasótársaim, hasonló élményeket kívánok, gratulálva a szerző kivételes írói teljesítményéhez.”

Hálósoba a télikertben

Sajátos időutazáson vehetünk részt a Napkút Kiadó jóvoltából Verrasztó Gá-

bor Hálósoba a télikertben elnevezésű kötetét lapozgatva. Az ismert helytörténeti kutató és író Budai históriák elnevezésű sorozata tizedik köteteként ezt a Marczibányi Téri Művelődési Központban mutatták be.

Szilágyi Tibor az alábbiakat írta erről: „Verrasztó Gábor könyve meglepően különleges, nagyszerű olvasmány. Kor- és kultúrtörténet, történelem, építőművészet és ismert, kivételes képességű hírességek, mű-

Orczy-háztól a Madách-házakig

Egy félig megvalósult fejlesztés

A régi Pest egyik színpontja, egyúttal kereskedelmi központja volt a Király utca és a Károly körút sarkán emelkedő nagy klasszicista épület, amely eredetileg a báró Orczy-család telkén lévén, noha Pest város Nro. 333. számú háza volt, de mint nemesi birtok bizonyos jogokkal rendelkezett. Ezek közé tartozott, hogy zsidó lakhatott benne és az élelmes tulajdonosok ezt ki is használták. 48 lakás, közel

börze működött. Egy ideig itt lakott Vámbéry Ármin és Kiss József, visszaemlékezéseik színesen ábrázolják az itteni mozgalmas életet.

Az Erzsébetváros rendezésének terve már az első világháború előtt felmerült, Morzsányi Károly Erzsébetváros országgyűlési képviselője a Fővárosi Közmunka Tanács támogatásával vetette fel még 1902-ben. 16 öles szélességű utat terveztek a mögöttes városrész

ne-java részvételével. Az első díjat Árkay Aladár nyerte, de helyezést ért el Wälder Gyula és Komor Marcell, és dicséretet

kapott Bierbauer Virgil, a modern kortárs építészet nagy alakja. Mivel az építendő hatalmas sugárutat akadályozta volna az ütött-kopott régi épület, ezért a 30-as évek derekán lebontották. Helyén 80 éve készült el a térről elnevezett Madách-házak nevű modern épület-együttes, a 11 majd 17 házból álló komplexum. Meg kell jegyezni, hogy már ekkor előtérbe került az elképzelés, amely sugárút helyett kertes udvarral rendelkező bérházakkal akarta a negyed szűk utcáit lazítani. Szűkebb lett a tér is, amelybe a sugárút torkolt volna: 1929-ben még 90 x 30 méteresre tervezték, 6 év múlva már csak 32 x 20 métert irányoztak elő rá. Wälder átvette Árkay tervének egyes vonásait, például a hatalmas ívet amely alatt a tervezett út haladt volna és az árkád oszlopsorát, de id. Janáky István és Hübner Tibor munkáit is. A moziból átalakított kamaraszínházat

A 30-as években lebontott Orczy-kávéház (Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény)

Gerlóczy Gedeon tervezte.

Az utolsónak elkészült Károly körút 13–15. szám alatti ház képzőművészeti alkotásokkal ékes, amelyek az akkor frissen visszacsatolt Felvidékekkel foglalkoznak. Borberek Kovács Zoltán kő domborműve a kapu két oldalán kunos arcú katonákat és őket ünneplő földműveseket ábrázol, mintegy utalva a korabeli filmhíradók ismert képsoraira. Bent az aula galériáján Pekáry István és Gádor István nagyméretű kerámiaja a Felvidék tájait mutatja be.

A monumentális vörös épülettömb meghatározó jelleget ad Budapest e részének. Ha látom, gyakran gyermekkorom jut eszemben: apámnak itt volt kötetője, amelyet 1953-ban „önként” felajánlott az államnak. Helyén a szomszédos kamaraszínház öltözője rendezkedett be, Pécsi Sándor nézte meg a helyiségeket szakszervezeti bizottságuk nevében.

Róbert

Árkay Aladár tervéből átvett hatalmas diadalív az épülő Madách-házaknál (Fotó: mek.oszk.hu)

negyven boltozott raktárhelyiségét szinte kizárólag nekik adták bérbe – volt olyan, amikor az épületben két zsinagóga is működött. Itt tartották az országos nyersbőr vásárokat, de a gabona is gazdát cserélt. Külön kávéháza volt az egyes szakmáknak, az értelmiségi foglalkozásoknak is – például tanítóknak, kántoroknak. Némelyikben valóságos állás-

szűk utcáit áttörve és a Dob utcát is rendezték volna. Nagy volt az ellenzéke a költségek miatt, de végül elfogadták – egy hónappal az első világháború kitörése előtt, utána másra kellett a pénz, rombolásra, nem építésre!

1928-ban engedélykérés után újabb pályázat indult, amelyre 47 pályamű érkezett, a magyar építészet szí-

A diadalív közepén a Fővárosi Közmunkák Tanácsának címere (Fotó: erzsebetvaros.hu)

Újpesti tükörcserepek

Harminc visszaemlékezés '56-ról

„Mikor már »rend« lett az országban, az iskolában elmondtuk egymásnak, ki hogyan élte át a kudarcba fulladt forradalmat. Elmesél-

tem, hogy a Könyves Kálmán Gimnázium szétlövésekor majdnem meghaltunk. Ekkor egy tanár szigorúan kioktatott, hogy nem forra-

dalom, hanem ellenforradalom volt, és többet nem akar hallani erről a témáról! Hét évesen még nem tudtam, mi a különbség forradalom és ellenforradalom között. Most már tudom. Küzdelem volt egy szabad országért, amit vérbe fojtott a szovjet

hatalom és a behódoló magyar politika...” – emlékezik az Újpesti Közművelődési Kör egyik tagja.

Újpest az 1956-os forradalom egyik kiemelkedő színtere volt, jelentős események zajlottak az utcákon, a

 Városháza épületében. Az Egyesült Izzóban alakult meg az ország első munkástanácsa. A Forradalmi Bizottság órák alatt megszervezte a békés életet, gondoskodtak a lakók élelmiszer- és gyógyszerellátásáról, fizetéséről. Sokak szerint Újpest államtól képezett az államon belül: saját politikával, közigazgatással, fegyveres erővel rendelkezett.

Az Újpesti Közművelődési Kör minden októberben rendszeresen megemlékezik az 1956-os forradalomról.

Meghívott vendégeikkel felidéznek a történelmi pillanatok, az örömteli, majd szomorú eseményeket. Irodalmárok, történészek, jogászok, művészek jelenítik meg a történeteket alkotásaikkal: könyvvel, filmmel, fotóval, irodalmi idézettel. A szerzők – már hivatásuknál

fogva is – a legjobban felkészültek a történelem e meghatározó eseményének korrekt tolmácsolására. Ám mi a helyzet a forradalmat átéltek sok-sok tanú, nem hivatásos kutató saját, nem felejthető emlékével?

Körünk 2017 októberében rendhagyó megemlékezést tartott. Tagjai sorra felidéztek forradalmat: a legfiatalabb, négy évesként megőrzött apró emlékképeit a legidősebb, akkortájt már harminc éves dolgozó hozzászólása követte. Az izgalmas történeteket hallgatva merült fel a gondolat: ezek a tö-

redékes, hiteles „tükörcserepek” nem veszhetnek el! Mindenképp össze kell gyűjteni és maradandó formában közkinccsá tenni, hogy ne felejtődjenek el egy-egy család legendáriumában! Az ötletből így született meg a harminc visszaemlékezést tartalmazó kötet Újpesti tükörcserepek – Emlékképek az 56-os forradalomról címmel, amely a személyesen átéltek megrázó, felejthetetlen emlékek közreadásával Újpest múltját, történetét méltóképp gazdagítja.

**Kőrösné
dr. Mikis Márta**

Pesthidegkúti mozaikok

Árkok, hidak, hősi emlékmű

Országunk gyönyörű fővárosa torzó lenne Duna-hídjaink nélkül. A hidak a teremtő ember gyönyörű alkotásai, a mérnöki szakma csúcsteljesítménye. A rómaiak főpapja, a pontifex maximus, a legfőbb hídépítő címet viselte, és neve ma is él a latin nyelvekben a pons (híd) szóban.

loghíd, vasúti híd, közúti híd, aluljáró, felüljáró.

A II. kerületi Pesthidegkút, az egykori nagyközség mintegy két évszázados hídjairól keveset tudunk. A szemlélő szinte észre sem veszi. Megvan még az Ördög-árok felső része, és áll is rajta egy 160 éves öreg falazott híd a Vadaskerti útnál. Érdekes, festői formájú a híd, mert az átvezető útpálya itt homorú-formát mutat, eltérően az általános domború ívtől.

A pesthidegkúti Paprikás-árok egy régi 18. századi térkép szerint nincs boltozva. Mintegy kétszáz év óta azonban ott is díszlik három régi boltozott kőhíd. A Gazda utcai hidat és a Templom utcait a forgalom követelményei szerint már kiszélesítették, hiszen, ezek még a lovas kocsik korszakában létesültek. Az eredeti hídformából csupán a Temető utcai híd

maradt fenn és homlokfalán az építés évét is feltüntették: 1883. és a Kröninger név – utóbbi az építőmesterre utal. A híd északi oldalán a kő

Az eredeti híd formáját őrző Temető utcai híd
(Fotók: a szerző felvételei)

mellvéd sérülés nyomait őrzi. Magam is szemtanúja voltam gyermekként, amikor egy teherautó a falat áttörve a Paprika patak fölött lebegett...

A Templom utcai Kistemplom előtt – a Klebelsberg-kastélyal szemben – a parkban látható Hősi emlékről Kardhordó Kálmán tanár, pécsi helytörténész, a Horvay-emlékek kutatójának írását szíves figyelmükbe ajánlom.

„Gách István a szobor alkotója 1929-31 között hősi emlékművet állított fel Ószentiván, majd Hajmáskér, Tokod és Pesthidegkút községekben – idézi a művész unokájának megemlékezését. A hidegkúti emlék-

mű hősi halottak nevét feltüntetető talapzatán a kürtöt fúvó ősmagyar harcos és a bal vállán zászlót, jobbáiban csövénél karabélyt tartó sisakos honvéd. A két harcos egyazon talapzaton áll, az alakok érintik egymást. A talapzaton jelölés 1927 Gách, hátoldalán a SZILI név olvasható a bronzöntőé, míg a homlokclapon a történelmi Magyarország térképe látható.”

A szép szobor-együtteshez egy kis helytörténeti megjegyzés tartozik. Ugyanis a középkori királyi települések között Hidegkút volt a kürtösök szállásterülete. A művész – talán akaratlanul is – településünk e középkori hagyományát öntötte bronzba.

Vízy László

A sisakos honvéd mögött kürtöt fúvó honfoglalás kori harcos

Tudjuk, hogy a főváros kisebb hídjainak száma mintegy kétszáz a leltár szerint. Van közöttük kisebb-nagyobb, régi és új. Van gya-

Emlékház a Csalán úton

Bartók Béla és a zene háza

Budapesten Bartók Béláról két helyen is láthatunk kiállítást: a XVII. kerületi Hunyadi utcai Rákoshelyi Bartók Zeneházban és a régebben, 1979-től a Budapesti Történeti Múzeum

Bartók dolgozószobája a második emeleten (Fotók: bartokmuseum.hu)

szervezeti keretei között működő II. kerületi Csalán út 29-ben, a Bartók Béla Emlékházban.

Utóbbi ház a Pasarét felett, 1924-ben épült, 1932

és 1940 között ez volt Bartók Béla utolsó magyarországi lakhelye. 1940-től az Egyesült Államokban a Harvard Egyetemen tanítva is fenntartotta a Csalán úti ház bérletét, hazatérésében bizakodva. 1945-ben New Yorkban hunyt el.

Bartók egykori bérelt otthonát születésének 100. évfordulójára a főváros ifj. Bartók Béla anyagi hozzájárulásával 1981-ben újjította fel, és alakított ki első emeletén egy koncerttermet, második emeletén Bartók bútorait, használati tárgyait, személyes gyűjteményét bemutató múzeumot. 1996-ban Vásárhelyi Pál, Bartók Béla

jogutódja a leromlott állagú ház és kiállítás rekonstrukcióját kezdeményezte. Bartók születésének 125. évfordulóján, 2006-ban kapott lehetőséget arra, hogy saját költségén és saját kivitelezésben ezt megvalósíttathatja és adományként átadja.

Az épület földszintjén ruhatár és emléktárgyakat, zeneműveket árusító boltot találunk, lépcsőházában Kárpát-medencei kerámia térképen Bartók főbb népdalgyűjtő helyeit ismerhetjük meg. Első emeleti koncerttermében rendszeresen tartanak Bartók szellemi örökségét ápoló koncerteket. A második emeleti három szobában bútorainak szinte teljes egészét tudjuk megtekinteni, köszönhetően

az itt ingyenesen letétbe helyezett tárgyakkal is. A bővítés eredményeként megépült harmadik emeleten lévő vitrinekben Bartók ha-

Az emlékházat Vásárhelyi Pál adományaként 2006-ban újjították fel

gyatékát képező személyes tárgyaival és gyűjtött anyagával találkozhatunk.

Az emlékházról és rendszeres zenei programjairól honlapjuk ad naprakész tájékoztatást (www.bartokmuseum.hu).

Gratulálunk

Óbuda napján Óbuda-Békásme gyer Önkormányzata dr. *Farbaky Péter* építész/művészettörténészt, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatóját Óbuda Kultúrájáért-díjjal tüntette ki Óbuda-Békásme gyer kulturális életében betöltött kiemelkedő tevékenységének elismeréseként (korábban a BTM Kiscelli Múzeumának igazgatója volt) Kiténtetését május 5-én *Bús Balázs*, Óbuda-Békásme gyer polgármestere adta át.

általános iskola bővítésének, a Bartók Béla lakótelep építésének, a katolikus egyházközség életének történetét.

Kötete bemutatja a település egykori gyárainak, vállalatainak (Metallochemia, Sertéshizlalda, Gumigyár, Bányagyutacsgyár-Chinoin) működését, a környezet-szennyezés problémáit, annak megszüntetését. Ez nem tudományos munka, bár rengeteg írásos forrást fel-

használva, sok forrásidézettel gazdagítva készült.

Nagytétényi lakosok visszaemlékezései, dokumentumai, fotói a tanácskorszak emberének hétköznapjairól, gondjairól mesélnek. Mellette nagytétényi utcánév-történet olvasható és dokumentumgyűjtemény, valamint fotóalbum egészíti ki a több mint 400 oldalas olvasmányos kötetet.

Nagytétényi Polgári Kör

A várossegysítés után

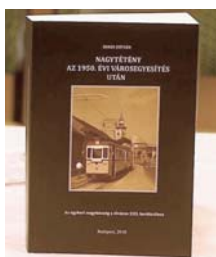
Nagyterényről olvasmányosan

A Nagytétényi Polgári Kör április 27-én a Szelmann Ház zsúfolt nagytermében ünnepélyes könyvbemutatót

rendezett. *Dindi István* helytörténész a Nagytétény 20. századi történetét feldolgozó sorozat negyedik kötetében (Nagyterény az 1950. évi várossegysítés után) az egykori nagyközség helyzetét, fejlődését mutatja be a Rákosi-diktatúrától az 1990-es évekig. A XXII. kerület területileg leg-

nagyobb települése évekig szenvedte a várossegysítés hátrányait.

A szerző sok-sok adattal, ténnyel szemlélteti Nagytétény infrastruktúrájának (út- és csatornahálózat, a vezetékes ivóvízhálózat kiépítése, a közlekedés, stb.) alakulását, fejlődését. Az olvasók évről-évre haladva nyomon követhetik a kultúrotthon (Szelmannház), a kastélymúzeum, a Tétény Filmszínház, a zsúfolt

(Fotó: NPK)

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság:
1043 Budapest, Berda József u. 48.
tel.: 370-0652, e-mail: info@bpht.hu
internetes változat: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Breinich Gábor, Buda Attila, Róbert Péter, Sándor Tibor, Sipos András

Belföldi előfizetési díja 760 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hirlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu. Budapest Főváros II. kerület Önkormányzata, IV. kerület, Újpest Önkormányzata, VII. kerület, Erzsébetváros Önkormányzata, IX. kerület, Ferencváros Önkormányzata és a „Budapest Bank Budapestért” Alapítvány támogatásával készült lapunk.
Nyomda: Printworks Nyomda Kft. • ISSN 1418-4273